

Toisen kielen kehittymisen monet muuttujat

Marjolijn H. Verspoor, Kees de Bot & Wander Lowie (toim.): *A dynamic approach to second language development. Methods and techniques*. Language Learning & Language Teaching 29. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company 2011. 211 s. ISBN 978-90-272-1998-5.

Harvoin tapaa niin käytännöllistä metodiopasta kuin on käsillä oleva hollanti-laisten toisen kielen tutkijoiden kokoama teos dynaamisesta lähestymistavasta toisen kielen kehittymiseen. Teoksessa kiteytetään matemaatikoilta peräisin olevan dynaamisten järjestelmien teorian (DST = dynamic systems theory) soveltamismahdollisuudet toisen kielen oppimiseen ensin periaatteen tasolla, sitten yksityiskohtaisina Excel-ohjelman sovellusmalleina. Kirjan ensimmäisen osan (129 s.) johdannon ja epilogin välissä on kuusi artikkelia dynaamisten systeemien teorian perusteista ja soveltamisesta toisen kielen oppimisen tutkimukseen. Toinen osa (70 s.) on nimeltään ”How to”, ja siinä todellakin esitellään näytönkaappauskuvien avulla, kuinka tehokkaasti kielenoppimisen tutkija voi hyödyntää Excel-ohjelmaa ja miten tulokset syntyvät.

Kirjoittajia teoksella on yhteensä yksitoista, ja suurin osa heistä on Groningenin yliopiston tutkijoita – kuten teoksen kolme toimittajaa Marjolijn Verspoor, Kees de Bot ja Wander Lowie. Kirjoittajissa ovat mukana myös yhdysvaltalaiset Diane Larsen-Freeman Michiganin yliopistosta ja Brian MacWhinney Carnegie Mellonin yliopistosta sekä Heike Behrens Baselin yliopistosta. Teos on julkaistu John Benjaminsin Language Learning &

Language Teaching -sarjassa, joka on tarkoitettu kielipedagogiikan tutkimusmetodiikan esittelyyn.

Dynaamisten järjestelmien teoria on suomi toisena kielenä -oppijoiden kielellisen kehittymisen kuvauksessa uusi tulokas, ja sitä on sovellettu suomeen vasta yhdessä artikkelissa (Spoelman & Verspoor 2010). Keskityn siksi tässä arvioissa esittelemään teoksen teoreettista osaa ja erityisesti sen kahta ensimmäistä artikkelia dynaamisten järjestelmien teorian peruseräkkeistä ja siitä, millaisen lähtökohdan toisen kielen tutkimukselle kvantitatiivinen dynaamisten järjestelmien metodi yhdistettynä käyttöperusteeseen lähestymistapaan tarjoavat.

Terminvaihdos kielen omaksumisesta kielen kehittymiseen

Dynaamisen lähestymistavan ymmärtämiseen vaaditaan taas keskustelua siitä, mistä oikein puhutaan: kielen oppimisesta, omaksumisesta – vai jostakin muusta? De Bot ja Larsen-Freeman linjaavat, että tutkimuskohteesta on käytettävä termiä, joka kuvaa yksilön kielenkäytön jatkuvaa muutostilaa, sitä kuinka kielitaito rakentuu ja rapistuu. Ensikielenä omaksuttu järjestelmä vaikuttaa yksilötasolla toisiin kieliin, ja koodinvaihtoja tapahtuu monikielisissä käyttötilanteissa jatkuvasti. Ei ole olemassa hetkeä, jolloin jokin kieli olisi täydellisesti ja lopullisesti kertynyt kielenkäyttäjän mieleen, ja tässä mielessä verbi *omaksua* luo harhaanjohtavan mielikuvan oppimisprosessista. Täsmällisempää on puhua toisen kielen *kehittymisestä*. Toisen kie-

len omaksumisen (*second language acquisition*, SLA) sijaan tutkimusalan nimi on siis toisen kielen kehittyminen (*second language development*, SLD).

Dynaamisten järjestelmien teoria on yksi mahdollinen työkalu toisen kielen kehittymisen selittämiseen. Näkökulma on kieltä käyttävissä yksilöissä eikä esimerkiksi yksilöiden ulkopuolella sijaitsevassa abstraktissa kielisysteemissä – joka sekä on dynaaminen ja kompleksinen systeemi, kuten Verspoor ja Behrens huomauttavat teoksen toisessa artikkelissa. Silti toisen kielen kehittymisen tutkimuksen kohteena on nimenomaan *yksilön käyttämä* kieli, ja tähän dynaamiseen järjestelmään kohdistuu erilaisia muotopaineita, jotka saavat aikaan esimerkiksi ensikielen rapistumista ja toisen kielen rakentumista. Toisen kielen kehittymiseen sovelletun DST-teorian sidoksikäytymistieteisiin on siksi vahva.

Hämmentävä monimuuttujaisuus

Kuvaan seuraavaksi joitakin de Botin ja Larsen-Freemanin esittelemiä dynaamisten järjestelmien teorian mukaisia muuttujia, jotka toisen kielen kehittymisen tutkijan olisi kyettävä huomioimaan tai ainakin tiedostamaan. Ensinnäkin, dynaamiset järjestelmät ovat äärimmäisen herkkiä lähtötilanteelle. Vaikka kaikki muut muuttujat eliminoitaisiin, pienen pieni ero kielenkäyttäjien alkutilanteessa voi selittää toisen kielen kehittymisen dramaattisesti erilaisen etenemisen. Tutkijalla pitäisi siksi olla käytettävissään yksityiskohtaista tietoa tutkimiensa kielenkäyttäjien ennakoimattomistakin lähtökohdista – vaikkapa siitä, että isoäidin intohimoisesta ranskan kielen harrastuksesta on sattumalta välittynyt yhdelle lapsenlapsista asenne, joka helpottaa tämän

swahilin oppimista. Esimerkki on tahallisen järjetön ja sen tarkoituksena lienee vain korostaa, että tutkijalla ei ole pääsyä kaikkiin toisen kielen kehittymisen kanalta olennaisiin lähtökohtiin.

Dynaamisten järjestelmien osat ovat yhteydessä kaikkiin muihin järjestelmän osiin niin perustavalla tavalla, että voidaan puhua täydellisestä keskinäisestä sidoksisuudesta. Esimerkiksi sanaston ja ääntämisen hallinta ovat yhteydessä keskenään, niin että muutos yhdessä osassa äänneistä aiheuttaa muutoksen myös systeemin sanasto-osiossa ja päinvastoin. Kun oppija löytää uuden sanan (esim. *pig*), hän voi joutua korjaamaan käsitystään joidenkin äänneiden tuottamisesta (esim. aspiroitunut *p* vs. soinnillinen *b*) kyetäkseen lausumaan uuden sanan ilman, että se sekoittuu toisiin sanoihin (esim. *big*). Näin koko systeemi ajautuu sisäiseen uudelleenorganisointumiseen.

Kielitieteilijän kannalta ongelmallista on, että kielen kehittymisen järjestelmän osia eivät ole ainoastaan kielelliset alasyteemit – syntaksi, morfologia, leksikko ja fonologia – vaan yhtä hyvin yksilön sisäiset ja ulkoiset resurssit. Sisäisiä resursseja ovat esimerkiksi ikä, ensikielen taidot, oppimiskapasiteetti, oppimisnopeus, muisti, ongelmanratkaisutaidot, meta-lingvistinen tietoisuus ja motivaatiotekijät – mutta myös aistitoiminnot, yleinen terveys, liikuntakyky ynnä muut voivat olla merkityksellisiä muuttujia kielen kehittämisessä. Ulkoisia resursseja taas ovat oppimisympäristö, oppimisen ohjaus, kieliympäristö, kielikontaktien määrä, oppimismateriaalit ja niin edelleen. Miten näin monimuuttujaista systeemiä voi ylipäätään tutkia – ainakaan kielitieteen tai edes soveltavan kielitieteen piirissä? Kirjoittajien mukaan ongelmaan ei ole helppoja ratkaisuja mutta tutkijaa hel-

pottaa tieto siitä, että kaikki sidokset eivät ole tasavahvuisia. Tutkimuksen alkuasetelmassa on rajattava tarkasteltavien muuttujien joukko sen mukaan, mitkä muuttujat arvioidaan tutkittavien informanttien kannalta olennaisiksi. Kyse on siis tiedossa oleviin faktoihin perustuvan hypoteesin tekemisestä.

Epälineaarisuus kuvaa dynaamisen järjestelmän kehittymistä: jotkin sanat ovat tärkeämpiä kuin toiset sanat, ja siksi sanasto karttuu sykäyksittäin. Kielen kehittymisellä ei kuitenkaan ole selkeää suuntaa, on vain muutoksia. Hiekkalinna-metafora auttaa ymmärtämään dynaamisen järjestelmän suhdetta ympäristöön: ihanteellisissa kosteusolosuhteissa linna näyttää pysyvän ehyenä pitkään rakentamisen jälkeen, mutta kosteudenmuutokset rapistavat hiekkarakennusta sisältä päin samalla kun sade, tuuli tai ohikulkijat voivat tehdä siihen nopeasti näkyviä vaurioita.

Tutkimuksen keskiöitä ja reunailmiöitä

Verspoorin ja Behrensin mukaan dynaamiseksi järjestelmäksi käsitetyn kielen kehittymisen keskiössä on kompleksisuuden lisäksi frekvenssin – sekä esiintymätyyppien että esiintymien taajuuden – korostaminen: koska tutkitaan kielen käyttöä, ilmiöiden taajuus korostuu. Keskeistä on myös ensikielen merkitys toisen kielen kehittymiselle. Toisen kielen oppijalla on prosessissa aina oma kielellinen tietoisuutensa mukanaan. Niinpä tutkijan on lupa tunnustaa, että samankaltaisuudet ensikielen ja toisen kielen välillä voivat fasilitoida kielenoppimista. Tämä kannattaa suomi toisena kielenä -tutkimuksessakin muistaa entistä tarkemmin nyt, kun maahanmuuttajistamme jo

suurin osa on virolaisia (SVT 2011); viroon kielen taidon tukea suomen kielen opiskelulle on selvittänyt mm. Kaivapalu (2005). Kääntöpuolena on nähtävä puolestaan se kentällä hyvin tuttu seikka, että eri ensikielistä käsin samaa toista kieltä lähestyvien oppijoiden kielelliset ongelmat ovat hyvin toisistaan poikkeavia ja tämä tekee opetusryhmistä heterogeenisiä. Eri kielitaustoista johtuva ryhmän sekakoosteisuus tosin ei ole oppimisen este vaan pikemminkin voimavara, koska toisen kielen käytön määrä ryhmän välttämättömänä kommunikointikielenä lisääntyy eivätkä tietyille kielitaustalle tyypilliset välikielisyydet vakiinnu ryhmän kielenkäyttöön.

Toisen kielen dynaamisen kehittymisen tutkimus perustuu kielen käyttöön. Siksi eräänlaisena läpäisyperiaatteena kaikissa tutkimuksen vaiheissa on tietoisuus siitä, miksi ihminen ylipäätään oppii kieliä. Etenkään lapset eivät opi kieltä oppiakseen kieltä vaan voidakseen liittyä sosiaalisiin ryhmiin, osallistua vuorovaikutukseen ja ilmaista tarpeitaan. Kieli kehittyy vuorovaikutuksessa – tätä seikkaa on tosin suomalaisessa toisen kielen tutkimuksessa painotettu viime vuosina ilman erityistä DST-painotustakin.

Käyttöpohjaisuus merkitsee myös vaihtelevuuden keskeisyyttä tutkimuksessa. Tälle teemalle on omistettu teoksen neljäs luku, jossa Marijn van Dijk, Verspoor ja Lowie painottavat tiheän pitkitäisaineiston olemassaoloa edellytyksenä vaihtelevuuden tutkimukselle. Näin voidaan havainnollistaa tietyn kielenpiirteen esiintymistä eri oppijoilla tai vain yhden oppijan kielessä eri aikoina tai eri tilanteissa. Verspoor ja van Dijk esittävät luvussa viisi havainnollisesti, kuinka vuorovaikutuksen vaihtelua visualisoidaan. Teoriaosan kuudes luku on jo tyyliiltään

lähellä toisen osan ”kuinka tämä tehdään” -tyyliä, ja siinä Lowie, Tal Caspi, Henderien Steenbeek ja Paul van Geert selittävät kahden edeltävän luvun vaihtelevuusanalyysin tilastollista käsittelyä ja tiedon muuntamista tietokonesimulatioiksi.

Joitakin ilmiöitä jää tutkimuksen reunamille. Esimerkiksi fossiloitumisilmiön olemassaolo kyseenalaistetaan, ja niinpä de Bot ja Larsen-Freeman nimitävät väliaikaiseksi asettumiseksi ”houkutustasolle” (mat. *attraktori*, engl. *attractor state*) tilannetta, jossa kieli lakkaa kehittymästä ja jokin anomalia, esimerkiksi virheellinen syntaktinen rakenne (esimerkki S2-oppijoilta voisi olla väärä kysymyslausetyyppi *Onko tämä se on reppu?*), jää oppijan kieleen pitkäksi aikaa. Fossiloituminen terminä näyttääkin olevan sisäisessä ristiriidassa dynaamisten järjestelmien teorian kanssa, koska teoria edellyttää jatkuvaa muutostilaa.

Typillinen DST-tutkimus

Kiehtovinta dynaamisten systeemien teorian ja käyttöpohjaisen kielenkehitysajatelun luomassa viitekehityksessä on sen tapa purkaa psykologisen ja sosiaalisen toiminnan väliseinää. Jos paritanssi on tutkijoiden mielestä osuva metafora kuvaamaan kielen kehitystä, silloin kyse ei voi olla yksinäisestä mentaalista ponnistelusta vaan alusta loppuun dialogisesta toiminnasta. De Bot ja Larsen-Freeman kärjistävät kielen kehittymisen sosiaalista luonnetta toteamalla, että kognitio ei sijaitse yksilön aivolohkoissa vaan kognitio on kehollinen osa ihmisen kaikkea toimintaa. Lisäksi kognitio voi olla jaettu – joko toisten ihmisten tai jopa tietokoneen kanssa. Kolmanneksi kognitio on tilanteinen eli esimerkiksi fyysinen ympä-

ristömme vaikuttaa siihen, millaisia kielellisiä ilmauksia tulemme käyttäneeksi ja muistaneeksi erilaisissa tilanteissa.

Jos tämän teoksen perusteella muodostaa käsityksensä tyypillisestä DST-tutkimuksesta, se olisi empiirinen ja tilastograafein havainnollistettu, pitkätaisaaineistosta tehty, melko pienen tutkimusjoukon tiheästä aineistosta kerätty muutaman erilaisen oppijan kielen kehittymisen kuvaus. Aineisto olisi miehitetty videoitu ja litteroitu, mutta myös oppijoiden kirjallisista tuotoksista kerättyjä aineistoja voidaan tutkia DST-lähtöisesti. Oppijoista kerätään mahdollisimman runsaasti taustatietoa, ja tutkijan on valikoitava ennakkotiedoista olennaisena pitämään aines. Ja tärkeää tämäkin: tyypillisen DST-tutkimuksen tulokset esitetään ehdottomasti visuaalisin graafein ja kuvioin.

Käyttöpohjaisuutta korostavan otteen vuoksi dynaamisten järjestelmien teoriaa soveltava toisen kielen kehittymisen tutkimus ei tuota universaaliin, absoluuttiseen yleistettävyyteen pyrkiviä lausumia kielen kehittymisen ilmiöstä. Sen sijaan se on kielen kehittymisen tendenssien ja mallien kuvaaja, jonka yleistyksiset ovat tapauskohtaisia. Teorian avulla lienee mahdollista aiempaa paremmin osoittaa, kuinka kielelliset ja käyttäytymiseen liittyvät tekijät ovat toisiinsa sidoksissa toisen kielen kehittymisen prosessissa.

MARIA KELA
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

KAIVAPALU, ANNEKATRIN 2005: *Lähdekieli kielenoppimisen apuna*. Jyväskylä Studies in Humanities 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

SPOELMAN, MARIANNE – VERSPOOR, MARJOLIJN 2010: Dynamic patterns in development of accuracy and complexity. A longitudinal case study in the acquisition of Finnish. – *Applied Linguistics* 31 s. 532–553.

SVT = Suomen virallinen tilasto: Väestö-
kenne [verkkójulkaisu]. ISSN=1797-
5379. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa:
<http://www.stat.fi/til/vaerak/yht.html>.
(12.9.2011.)

Suomalaisen kulttuurin kerroksien ja kehityslinjojen ansiokas avaaja

Aleksis Kivi: Nummisuutarit. Kriittinen editio. Toimittaneet Jyrki Nummi, Sakari Katajamäki, Ossi Kokko & Petri Lauerman. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1284. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2010. 330 s. ISBN 978-952-222-150-6.

Aleksis Kiven vuonna 1864 omakustanteena ilmestynyt *Nummisuutarit* on ensimmäinen täysmittainen suomenkielinen komedia, ja sillä on kunnia olla SKS:n kriittisten editioiden julkaisusarjan ensimmäinen kohde. Valinta on perusteltu. Eskon epäonnisesta kosiomatkasta kertova näytelmä ei ole menettänyt suosiotaan vieläkään, ja pelkästään vuosien 1872–1890 välisenä aikana *Nummisuutareita* esitettiin 68 kertaa. Se voitti heti ilmestymisensä jälkeen senaatin kirjallisuuspalkinnon, ja jo palkintolautakunnan perusteluissa, joissa puhuttiin ”harvinaisesta alkuperäisyydestä” ja ”suomalaisen kansanluonteen erikoisuuden syvästä tuntemuksesta”, paalutettiin se tul-

kintakehikko, johon *Nummisuutarit* pitkään on sijoitettu.

Jyrki Nummen, Sakari Katajamäen, Ossi Kokon ja Petri Lauerman toimittamassa, lukuisten asiantuntijoiden yhteistyön tuloksena syntyneessä *Nummisuutareiden* kriittisessä editiossa ei ole kyse pelkästään eri painosten vertailusta ja tarkkojen tekstikommenttien teosta alkuperäistekstiin. Teos valottaa kieltä koskevien muutosten lisäksi muun muassa rikasta näyttämö- ja elokuvatulkintojen perinnettä. Jyrki Nummi johdattaa lukijan *Nummisuutareiden* maailmaan taustoittamalla ja kontekstualisoimalla Kiven työn suomenkielisen draaman ja suomalaisen teatterin alkuvaiheisiin ja tuo esiin yhden selityksen *Nummisuutareiden* suosioon: näytelmä ei kiinnity ajankohtaisiin aiheisiin, ei kieli- eikä luokkakysymyksiin eikä fennomaaniseen poliittiseen ohjelmaan. Teksti on tavallaan ajaton, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö teosta olisi tulkinnoissa sidottu omaan esitysaikaansa.